

POLSKIE CZY ZAGRANICZNE ODMIANY ZIEMNIAKA DO UPRAWY EKOLOGICZNEJ?

dr Krystyna Zarzyńska, dr Wojciech Goliszewski
IHAR – PIB, Zakład Agronomii Ziemniaka w Jadwisinie, 05-140 Serock
e-mail: k.zarzyńska@ihar.edu.pl

W Polskim Rejestrze Odmian Ziemniaka zarejestrowanych jest ponad 130 odmian, w tym prawie połowę stanowią zagraniczne. Tak szeroki asortyment umożliwia wybór najlepszych odmian do uprawy w systemie ekologicznym. Właściwy dobór odmiany jest tu bowiem jednym z kluczowych czynników decydujących o powodzeniu produkcji. Idealna byłaby odmiana o bardzo wysokiej odporności na większość chorób i szkodników, wysoko plonująca, o ładnym wyglądzie bulw oraz walorach smakowych i kulinarnych. Dodatkowo powinna szybko pokrywać glebę, aby być konkurencyjną dla chwastów, mieć małe wymagania glebowe i nawozowe, a także dobrze się przechowywać. Niestety, takiej odmiany jeszcze nie wyhodowano. Trwają wprawdzie prace mające na celu stworzenie odmian z jak największą liczbą wymienionych cech (Zimnoch-Guzowska 2009), ale dopóki nie dysponujemy takimi, powinniśmy wybierać te, które mają ich możliwie najwięcej. Celem pracy jest porównanie kilku odmian polskich i zagranicznych w odniesieniu

do niektórych cech szczególnie istotnych w produkcji ekologicznej.

Metoda badań

Badania przeprowadzono w latach 2008-2010 w Jadwisinie, woj. mazowieckie, na glebie kompleksu żytniego dobrego, i w Osinach, woj. lubelskie, na glebie kompleksu żytniego bardzo dobrego. W każdej miejscowości stosowano płodozmian dopasowany do warunków glebowych:

- Jadwisin: ziemniaki → owies + peluszką → żyto z wsiewką seradeli → łubin na nasiona → facelia na nasiona + gorczyca biała jako poplon,
- Osiny: ziemniaki → jęczmień jary z wsiewką koniczyny czerwonej → koniczyna czerwona z trawami (2 lata) → pszenica ozima + bobik → gorczyca biała jako poplon.

Nie stosowano nawozów mineralnych, z wyjątkiem dozwolonego w uprawach ekologicznych siarczanu potasu (Osiny), ani chemicznych środków ochrony roślin, z wyjątkiem preparatów miedziowych przeciwko zarazie ziemniaka i Novodoru (preparat bakteryjny) przeciwko stoncy ziemniaczanej.

Pod ziemniaki stosowano kompost (Osiny) lub obornik (Jadwisin) w dawce 250 dt/ha. Uprawiano 8 odmian ziemniaka należących do różnych grup wczesności, w każdej grupie była jedna odmiana polska i jedna zagraniczna. Wykaz odmian i podstawową ich charakterystykę podano w tabeli 1.

W okresie wegetacji dokonano pomiarów wskaźników morfologicznych roślin, jak: wysokość roślin, masa nadziemna, wielkość wskaźnika LAI. Po zbiorze określano wielkość plonu i jego strukturę oraz jakość handlową bulw wyrażoną udziałem wad zewnętrznych i wewnętrznych. W obliczeniach statystycznych stosowano analizę wariancji.

Tabela 1

Charakterystyka badanych odmian ziemniaka

Odmiana	Kraj pochodzenia	Wczesność	Odporność na zarazę*
Milek	Polska	bardzo wczesna	3
Berber	Niemcy	bardzo wczesna	3
Owacja	Polska	wczesna	4
Vitara	Niemcy	wczesna	3
Tajfun	Polska	średnio wczesna	5
Agnes	Niemcy	średnio wczesna	5
Ursus	Polska	późna	6,5
Fianna	Holandia	średnio późna	5

* 1 – brak odporności, 9 – maksymalna odporność

Wyniki badań

Różnice w odporności odmian na zarazę ziemniaka. Wybierając odmiany do badań, uwzględniono ich odporność na *Phytophthora infestans*, organizm grzybopodobny powodujący zarazę ziemniaka – chorobę spr-

wiającą największe trudności w ochronie plantacji ekologicznych. Z każdej grupy wczesności wybierano odmiany o najwyższej odporności. Jak wynika z tabeli 1, odmiany polskie charakteryzowały się nieco wyższą odpornością na zarazę niż zachodnie.

Tabela 2

Porównanie odporności na *Phytophthora infestans* odmian polskich i zagranicznych znajdujących się w Krajowym Rejestrze Odmian Ziemniaka

Pochodzenie odmian	Odporność na zarazę	Pochodzenie odmian	Odporność na zarazę
jadalne		skrobiowe	
Bardzo wczesne			
Polskie	3,4	polskie	-
Zagraniczne	2,3	zagraniczne	-
Wczesne			
Polskie	3,7	polskie	3,0
Zagraniczne	2,8	zagraniczne	3,0
Średnio wczesne			
Polskie	4,2	polskie	5,2
Zagraniczne	3,4	zagraniczne	3,5
Średnio późne			
Polskie	4,8	polskie	5,2
Zagraniczne	4,7	zagraniczne	3,5
Późne			
Polskie	5,8	polskie	6,7
Zagraniczne	-	zagraniczne	8,0

Różnice rozwojowe między odmianami polskimi i zagranicznymi. Oceniając wartości wybranych wskaźników morfologicznych, stwierdzono, że odmiany polskie charakteryzowały się istotnie większą masą nadziemną w porównaniu z zachodnimi i miały istotnie wyższy wskaźnik pokrycia gle-

by przez listowie – LAI. Nie wykazano natomiast różnic w wysokości roślin. Odmiany późniejsze charakteryzowały się generalnie większym wskaźnikiem LAI w porównaniu z odmianami wczesnymi. Wyjątek stanowiła średnio późna Fianna (tab. 3).

Tabela 3

Wartości wskaźników morfologicznych odmian polskich i zagranicznych (Jadwisin, Osiny 2008-2010)

Grupa wczesności	Odmiana	Wysokość roślin (cm)	Masa nadziemna (g)	LAI
Bardzo wczesne	Miłek	44,7	284,0	1,62
	Berber	42,7	204,5	1,21
Wczesne	Owacja	49,3	320,5	1,78
	Vitara	50,8	254,3	1,39
Średnio wczesne	Tajfun	52,3	317,2	2,00
	Agnes	49,2	301,3	1,97
Średnio późne i późne	Ursus	56,2	397,0	2,21
	Fianna	55,2	291,2	1,39
Średnio dla odmian polskich		50,6	329,7	1,90
Średnio dla odmian zagranicznych		49,4	262,8	1,49
NIR		-	49,6	0,37

Różnice plonowania między odmianami polskimi i zagranicznymi. Udowodniono istotne różnice wielkości plonu oraz jego struktury w zależności od pochodzenia odmian. Odmiany polskie plonowały wyżej.

Charakteryzowały się również lepszą strukturą plonu, tj. dawały wyższy plon handlowy i wyższy plon bulw dużych (tab. 4). Najlepiej plonowały polskie odmiany Tajfun i Ursus, a najslabiej holenderska Fianna.

Tabela 4

Wielkość plonu i jego struktura u odmian polskich i zagranicznych (Jadwisin, Osiny 2008-2010)

Grupa wczesności	Odmiana	Plon ogólny (t/ha)	Plon frakcji handlowej (t/ha)	Plon bulw dużych (t/ha)
Bardzo wczesne	Miłek	22,9	18,6	1,9
	Berber	20,1	14,4	2,0
Wczesne	Owacja	27,0	20,9	5,3
	Vitara	27,8	20,8	5,5
Średnio wczesne	Tajfun	29,5	24,1	5,0
	Agnes	26,1	19,7	4,4
Średnio późne i późne	Ursus	28,8	22,6	4,6
	Fianna	19,1	16,1	1,0
Średnio dla odmian polskich		27,1	21,6	5,7
Średnio dla odmian zagranicznych		23,3	17,8	3,2
NIR		3,1	3,2	1,9

Różnice jakości handlowej bulw między odmianami polskimi i zagranicznymi. Oceniając jakość handlową bulw, określano udział w plonie takich wad jak: porażenie

parchem zwykłym, deformacje, uszkodzenia przez szkodniki, bulwy zielone, rdzawa plamistość miąższu i pustowatość. Pomimo wizualnych różnic nie udowodniono istotno-

ści zróżnicowania między odmianami polskimi i zagranicznymi pod względem jakości bulw. Odmiany polskie charakteryzowały się wprawdzie mniejszym porażeniem parchem zwykłym i były nieco mniej uszkodzone

przez szkodniki, ale nie były to różnice istotne statystycznie. Odmiany zachodnie miały mniejszy udział bulw zielonych i nieco mniejszą ilość wad wewnętrznych. Istotności różnic jednak nie stwierdzono (tab. 5).

Tabela 5

**Udział wad zewnętrznych i wewnętrznych bulw
w plonie odmian polskich i zagranicznych (Jadwisin, Osiny 2010-2012)**

Grupa wczesności	Odmiana	Parch zwykły (%)	Deformacje (%)	Uszkodz. przez szkodn. (%)	Bulwy zielone (%)	Rdzawa plamistość (szt./20 bulw dużych)	Pustowatość (szt./20 bulw dużych)
Bardzo wczesne	Milek	0,5	8,8	0,8	2,2	0,7	2,3
	Berber	22,1	9,5	2,1	0,9	2,5	0,8
Wczesne	Owacja	12,6	6,4	1,5	2,2	1,2	0,5
	Vitara	37,0	6,5	2,1	5,3	0,2	0,0
Średnio wczesne	Tajfun	10,6	7,6	1,2	3,5	1,0	0,3
	Agnes	8,0	8,8	1,4	6,6	0,5	0,2
Średnio późne i późne	Ursus	7,3	10,9	1,0	1,2	3,8	0,7
	Fianna	8,4	7,7	0,5	1,6	1,5	0,0
Średnio dla odmian polskich		7,7	8,4	1,1	3,6	1,7	1,0
Średnio dla odmian zagranicznych		18,9	8,1	1,5	2,3	1,2	0,3
NIR		-	-	-	-	-	-

Dyskusja

O powodzeniu ekologicznej produkcji ziemniaków decyduje w dużej mierze właściwy dobór odmian (Zarzyńska, Goliszewski 2006). Jedną z ważniejszych cech jest tu wysoka odporność na zarazę ziemniaka. Wykorzystanie odporności na tę chorobę to jeden z elementów ochrony plantacji. Według Kapsy (2005) odmiany o odporności 7-8 (w skali 9-stopniowej) w latach, w których zaraza pojawiła się później, mogą pozostawać niechronione lub też wystarczająco skuteczna jest ograniczona ochrona. Do ochrony roślin przed zarazą w uprawach ekologicznych dozwolone są wprawdzie fungicydy miedziowe, ale skuteczność ich nie jest tak wysoka jak innych fungicydów. Obowiązują też limity stosowania miedzi, a w niektórych krajach całkowity zakaz jej używania. Dlatego też w większości krajów, w których uprawy ekologiczne są bardziej rozpowszechnione, prowadzi się specjalne programy hodowlane pod kątem przydatności do upraw ekologicznych (Colon i in. 2003).

Polska pod tym względem jest w nieco lepszej sytuacji. Nasza hodowla ziemniaka skierowana była głównie na uzyskanie odporności na choroby zarówno wirusowe, jak i grzybowe. Dysponujemy więc sporą liczbą odmian o podwyższonej odporności na zarazę. Analizując *Charakterystykę Krajowego Rejestru Odmian Ziemniaka* (2012), można łatwo zauważyć, że w poszczególnych grupach wczesności większą odporność mają odmiany krajowe.

Kolejną istotną cechą odmiany w produkcji ekologicznej jest szybkie tempo wzrostu w początkowej fazie rozwoju i duża masa nadziemna roślin, co ma ścisły związek z wielkością zachwaszczenia (Zarzyńska 2006; Zarzyńska, Goliszewski 2007). Z punktu widzenia walki z chwastami najbardziej przydatne są odmiany o największej masie nadziemnej, najlepiej przykrywające glebę. Pod tym względem odmiany polskie okazały się również lepsze niż zagraniczne.

Nie mniej istotną cechą odmian w uprawach ekologicznych jest wysoka plenność.

Odmiany słabo plonujące w produkcji konwencjonalnej dają na ogół małe plony w produkcji ekologicznej, a poziom opłacalności uprawy takich odmian jest bardzo niski. Z wieloletnich badań wynika, że plon tych samych odmian uprawianych w systemie ekologicznym jest ok. 25-40% niższy w porównaniu z uprawą konwencjonalną (Gransedt i in. 1997; Kuś, Stalenga 1998; Sawicka, Kuś 2000; Van Delden 2001). W polskim rejestrze możemy znaleźć ponad 50 odmian plonujących na poziomie powyżej 40 t/ha. Dużą grupę stanowią tu odmiany zagraniczne, ale jak wynika z przedstawionych badań, w uprawie ekologicznej dają one niższe plony niż odmiany rodzime.

Nawet najbardziej odporne i wysoko plonujące odmiany nie zyskują uznania w produkcji ekologicznej, jeśli nie będą charakteryzowały się wysoką jakością bulw. Uzyskanie bardzo ładnego ich wyglądu jest tu znacznie trudniejsze niż w uprawie konwencjonalnej. Zakaz stosowania chemicznych środków ochrony roślin często uniemożliwia uzyskanie plonu zupełnie wolnego od objawów niektórych chorób, uszkodzeń przez szkodniki itp. Dlatego tym większego znaczenia nabiera dobór odmian np. o podwyższonej odporności na parch czy rizoktoniozę (Stein-Bachinger i in. 1997). Na ogół odmiany zachodnie przewyższają pod tym względem polskie, ale w omawianych badaniach nie stwierdzono istotnych różnic jakości ziemniaków pochodzących z hodowli polskich i zagranicznych. Podsumowując, należy podkreślić, że w produkcji ekologicznej pod wieloma względami lepsze okazują się odmiany krajowe.

Wnioski

1. Udowodniono istotność zróżnicowania odmian polskich i zagranicznych pod względem cech rozwojowych roślin. Odmiany polskie charakteryzowały się większą masą nadziemną i wyższym wskaźnikiem LAI.
2. W produkcji ekologicznej odmiany polskie plonowały na wyższym poziomie i miały lepszą strukturę plonu, tj. wyższy plon handlowy i wyższy plon bulw dużych w porównaniu z odmianami zachodnimi.
3. Nie stwierdzono istotnych różnic jakości handlowej bulw, tj. udziału wad zewnętrz-

nych i wewnętrznych w zależności od pochodzenia odmian.

4. W warunkach klimatycznych Polski lepsze do uprawy w systemie ekologicznym wydają się odmiany krajowe.

Literatura

1. **Charakterystyka Krajowego Rejestru Odmian Ziemniaka.** Red. W. Nowacki. Wyd. XV. IHAR-PIB Oddz. Jadwisin 2012;
2. **Colon L., Budding D., Visker M. 2003.** Potato breeding strategies for organic farming. Breeding and adaptation of potatoes. EAPR, EUCARPIA 3;
3. **Delden A. van 2001.** Yield and growth of potato and wheat under organic N-Management. – Agronomy J. 93:1370-1385;
4. **Gransedt A., Kjellenberg L., Roinila P. 1997.** Long term field experiment in Sweden: Effect of organic fertilizers on soil fertility and crop quality. [In:] Proc. Conf. Agric. Prod. Nutrition. Boston, Ma, USA, March: 79-90;
5. **Kapsa J. 2005.** Wykorzystanie odporności odmian w ochronie przed zarazą. – Ziemn. Pol. 4: 20-23;
6. **Kuś J., Stalenga J. 1998.** Plonowanie kilku odmian ziemniaka uprawianych w systemach ekologicznym i integrowanym. – Roczn. AR Pozn. CCCVII: 126-131;
7. **Sawicka B., Kuś J. 2000.** Plon i jakość ziemniaka w zależności od systemu produkcji. – Pam. Puł. 120: 379-389;
8. **Stein-Bachinger K., Werner W. 1997.** Effect of manure on crop yield and quality in organic agricultural system – Biol. Agric. Hort. 14: 221-235;
9. **Zarzyńska K. 2006.** Cechy odmian ziemniaka przydatne w uprawie ekologicznej. – Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 511/1: 73-81;
10. **Zarzyńska K., Goliszewski W. 2005.** Różnice w rozwoju roślin ziemniaka uprawianych w dwóch systemach produkcji: ekologicznym i integrowanym na różnych typach gleb. – Biul. IHAR: 133-141;
11. **Zarzyńska K., Goliszewski W. 2006.** Rola odmiany w ekologicznej uprawie ziemniaka. – J. Res. Appl. Agric. Engin. 51(2): 214-219;
12. **Zarzyńska K., Goliszewski W. 2007.** Zachwaszczenie plantacji ziemniaka w zależności od systemu uprawy i kompleksu glebowego. – Biul. IHAR 246: 95-107;
13. **Zimnoch-Guzowska E. 2008.** Demand for low input varieties. Breeding and adaptation of potatoes. EAPR, EUCARPIA: 1